

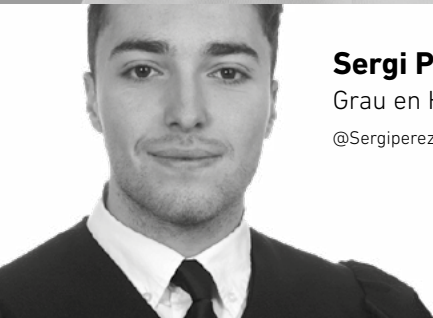

arxiu

El Rassemblement National a França: de grupuscle neofeixista a l'assalt de la *République*

vista prèvia >

L'extrema dreta francesa ha passat de la marginalitat a estar a les portes de la presidència de la República. El viatge és fruit d'un procés d'acceptació, blanquejament i «desdiabolització» que ha dut a terme el Front National, sobretot, sota el lideratge de Marine Le Pen. Sense renunciar als orígens neofeixistes, l'extrema dreta s'ha sabut adaptar a un context de crisis continues i d'esperances frustrades per captivar una bona part del votant oferint-li una realitat confiable. El sostre de l'extrema dreta francesa, encara no té altura definida.

Sergi Pérez López

Grau en Història i Màster en Polítiques europees i Afers públics Sciences Po Strasbourg

@Sergiperez05

L'extrema dreta va ser aïllada de l'escenari politicosocial posterior a la Segona Guerra Mundial en la majoria d'estats europeus. França no en va ser una excepció —tot i posseir un substrat intel·lectual ultradretà considerable— i els petits grups de l'extrema dreta francesa s'agruparen entorn a dues tendències principals: el neofeixisme d'acció directa i el nacionalisme ultraconservador. Així, dividida en nombrosos grupuscles sense força suficient, la ultradreta francesa fou irrellevant i condemnada a l'ostracisme durant la postguerra, ja que ni tan sols els Comitès Tixier-Vignancour¹ a les presidencials de 1965 aconseguirien superar la manca d'unió d'aquestes forces.²

Un inici en crisi

La història del Front National (FN) sorgeix a inicis dels anys 1970, en un context desfavorable i una extrema

dreta francesa en crisi. La formació va néixer després que els dirigents dels grupuscles extremistes d'aleshores comprenguessin la necessitat de reagrupar les seves forces entorn d'una organització paraigua. Aquesta estratègia es desenvolupà a partir del que van descriure com «l'augment del perill comunista»,³ tot coincidint amb la crisi del petroli i la fi del creixement econòmic anterior. Durant aquells anys, la dimissió de Charles De Gaulle i la prematura mort de George Pompidou el 1974 van fer coincidir la profunda modificació de l'escenari polític francès amb la latent crisi social d'inicis d'aquella dècada, quan el record del maig del 1968 resultava encara molt proper.⁴

Així, la fundació oficial del FN es produí l'octubre de 1972, quan s'acceptà una política de front que, tot i jugar les cartes d'una formació electoralista, moderada i respectable, s'estructuraria en la continuïtat del feixisme

francès.⁵ En aquesta línia, s'observa una clara continuïtat dels quadres dirigents i del gruix de la militància —fonamentalment joves— provinents de les antigues organitzacions extremistes Occident i Ordre Nouveau [Nou Ordre] (ON).⁶

Amb tot, el FN va seguir sent una força minúscula durant els seus primers anys i van perdurar els problemes endèmics de l'extrema dreta francesa anterior, com exemplifica una escissió de 1973. Tanmateix, aquesta unió de grupuscles de l'anomenada «oposició nacional» al voltant de la personalitat de Jean-Marie Le Pen—més per la seva trajectòria nacionalista que per revolucionària— serà concebuda com la solució als problemes crònics d'aquestes organitzacions. Per aquesta raó, la major originalitat de la nova estratègia residia en una nova orientació parlamentarista, una imatge pública més respectable i l'articulació d'un missatge calculat per atraure la màxima audiència possible. En definitiva, el FN fou ideat com una màquina

1 Fins la irrupció del Front Nacional, l'extrema dreta francesa estava molt dividida i els comitès de 1965 foren els darrers en què participaren al voltant d'un nom, el de Tixier-Vignancour. Ara, el FN proposava qualsevol nou, una agrupació entorn de la idea de la dreta social, popular i nacional.

2 RODRÍGUEZ, *El Frente Nacional de Jean-Marie Le Pen*.

3 IGOUNET, *Le Front National de 1972 à nos jours: le parti, les hommes, les idées*.

4 GALLEGU, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*.

5 LEBOURG; BEAUREGARD, *Dans l'ombre de Le Pen: une histoire des numéros 2 du FN*.

6 ROLLAT, *Les hommes de l'extrême droite*.

La tríada atur-immigració-inseguretat integrada en un discurs simplista, es desenvoluparà al llarg dels anys fins a esdevenir el centre dels debats que agitaran bona part de la societat francesa fins a l'actualitat

electoral que buscava superar el radicalisme i aïllament propi de l'extrema dreta anterior per assolir la inserció en el sistema polític francès.

La immigració entra en joc

El gran salt estratègic del FN es produeix després de les eleccions legislatives de 1978 degut a la pèrdua de poder dels dirigents revolucionaris d'ON —fonamentalment després de la mort de François Duprat— i la irrupció del nacionalpopulisme de la mà de la Nouvelle Droite [Nova Dreta] (ND) i dels solidaristes de Jean-Pierre Stirbois. Durant la campanya d'aquests comicis es comença a formular el desplaçament cap al liberalisme econòmic, el populisme i la xenofòbia.⁷ En aquest sentit, es publicaren «*Droite et démocratie économique: doctrine économique et sociale du Front National*»⁸ [Dret i democràcia econòmica: doctrina econòmica i social del Front Nacional] i sorgí el seu nou credo: «*1 million de chômeurs, c'est 1 million d'immigrés*

en trop!» [1 milió d'aturats és 1 milió de massa immigrants!], que relacionava l'atur creixent amb la immigració i la inseguretat.

La tríada atur-immigració-inseguretat integrada en un discurs simplista, es desenvoluparà al llarg dels anys fins a esdevenir el centre dels debats que agitaran bona part de la societat francesa fins a l'actualitat.⁹ D'aquesta forma, el FN canvià la doctrina antisemita pròpia del racisme clàssic de l'extrema dreta francesa, per una nova orientació social-xenòfoba que vertebrarà un moviment adaptable a la modernització del sistema. Una transformació que esdevé palpable amb el canvi de suport en el conflicte araboisraelià.¹⁰

D'altra banda, el FN prendrà en aquest moment la proposta de «gran coalició de la dreta», un plantejament que afavorí la creixent inserció en el sistema i la possibilitat d'esdevenir un actor influent en el tauler de joc institucional durant la dècada de 1980. D'aquesta forma, el FN s'allunyà definitivament de les pretensions «revolucionàries»

neofeixistes amb l'objectiu d'apropiar-se del vot de protesta amb unes propostes pròpies d'una formació que es vol congruent amb una nova època i en el sistema.¹¹

En definitiva, el FN s'encaminà vers una nova orientació ideològica que resultaria determinant per al seu desenvolupament posterior, com demostrarien els resultats de Jean-Pierre Stirbois entre 1979 i 1984 a Dreux, un municipi laboratori on farien de la immigració la seva temàtica central.¹² D'aquesta manera, es tancaria definitivament el llarg maig del 1968 i el FN abandonaria la violència com a pràctica i la revolució com a objectiu.¹³ És a partir de la basculació de l'espectre polític a mitjans de la dècada de 1980, especialment en temes d'identitat nacional, multiculturalisme i immigració, quan el FN emergí políticament.¹⁴

11 GALLEGO, *El Frente Nacional francés: de la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)*.

12 IGOUNET, *Le Front National de 1972 à nos jours: le parti, les hommes, les idées*.

13 BEAUREGARD; LEBOURG; PREDA, *Aux racines du FN. L'histoire du mouvement Ordre Nouveau*.

14 CAMUS, *El Front National: entre la normalització democràtica i la força antisistema*.

7 GALLEGO, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*.

8 WINOCK, *Histoire de l'extrême droite en France*.

9 LECOEUR, *Un néo-populisme à la française: trente ans de Front National*.

10 GALLEGO, *Por qué Le Pen*.

El FN va saber adaptar-se a un nou món per capitalitzar el rèdit polític i social dels canvis motivats pel neoliberalisme, la globalització i la unificació europea

Taula 1
Evolució del suport electoral del FN (1973-1989)

Any	Eleccions	Vots	%	Escons
1973	Legislatives	122.000	1,33	0
1974	Presidencials	190.921	0,75	—
1978	Legislatives	82.743	0,33	0
1981	Legislatives	90.392	0,18	0
1984	Europees	2.210.299	10,95	10
1986	Legislatives	2.703.442	9,65	35
1988	Presidencials	4.376.742	14,38	—
1988	Legislatives	2.359.280	9,66	1
1989	Europees	2.129.668	11,73	10

Font: CAMUS, «El Front National: entre la normalització democràtica i la força antisistema».

En només tres anys, des del 1981 al 1984, el FN passà de no arribar als 100.000 vots —menys de l'1%— a obtenir-ne més de dos milions —més del 10%.¹⁵ Aleshores, coincidint amb una dècada de governs socialistes a la República i la crisi de la dreta tradicional, el FN va irrompre a les institucions i superà el seu estatus marginal per esdevenir un partit consolidat en l'oposició nacional. A banda de la seva influència electoral, el FN

assolí a partir de llavors una posició molt destacada en el debat públic i va esdevenir el model de la tercera onada de partits nacionalpopulistes xenòfobs a Europa.¹⁶ Certament, la importància d'aquest partit anava —i continua anant— molt més enllà dels seus resultats, ja que les seves idees han contaminat la dreta clàssica i part de l'esquerra socioliberal, fent del cas francès el paradigma inquietant

15 ALGAZY, *L'extrême droite en France 1965-1984*.

16 CAMUS, *El Front National: entre la normalització democràtica i la força antisistema*.

d'un procés que s'ha anat estenent a les democràcies liberals europees: la dretanització de la societat i l'acceptació dels postulats ultres.

La «desdiabolització»

L'inici de la normalització del FN s'explica en gran part pels grans canvis ideològics protagonitzats per la ND. Seguint les seves propostes teòriques, el FN va saber adaptar-se a un nou món per capitalitzar el rèdit polític i social dels canvis motivats pel neoliberalisme, la globalització i la unificació europea. Així, el partit va presentar-se com un *outsider* que, sense oblidar el seu passat, va saber vincular-se amb una nova oferta política allunyada del nacionalisme econòmic propi del neofeixisme primigeni.¹⁷ Més que el monopoli d'un espai polític determinat, el FN va ocupar un territori ideològic de síntesi amb tota classe de cultures de dretes mentre consolidava un discurs antidemocràtic, socialment xenòfob i liberal en l'àmbit econòmic.¹⁸

17 LÖWY; SITTEL, *El Frente Nacional desde una perspectiva europea*.

18 GALLEGÓ, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*.

Mégret va presentar un altre ordre de batalla per centrar el debat entorn de l'oposició entre «nacionalisme» i «globalització»

A finals de la dècada de 1980, Jean-Marie Le Pen afrontà un procés de modernització del partit i l'adaptà a les condicions necessàries d'un instrument de govern. En aquest sentit, es van renovar els càrrecs dirigents del partit i l'estratègia electoral amb l'arribada de Bruno Mégret, una figura sense la qual no s'entén l'evolució de l'espai del FN. L'objectiu principal era construir un espai alternatiu al voltant de la «dreta nacional» per a les eleccions legislatives de 1988. Ja quedaven molt lluny el «poujadisme», Algèria¹⁹ i l'activisme neofeixista; calia entrar en una nova fase. Durant aquests anys, la caiguda del mur de Berlín, la Guerra del Golf i el context de crisi a França —amb un important augment de l'atur i vagues entre 1993-1995— van fer trontollar els fonaments del partit, que va perdre el seu major enemic: el comunisme. Aleshores l'objectiu serà imposar-se com la tercera força del panorama polític francès, i per acon-

seguir-ho van efectuar una renovació de la seva matriu ideològica. Mégret va presentar un altre ordre de batalla per centrar el debat entorn de l'oposició entre «nacionalisme» i «globalització». D'aquesta forma, si durant la dècada anterior el FN havia estat defensor d'una identitat amenaçada per la immigració, ara aquesta seguretat nacional es trobava en risc, a més de la immigració, per la globalització.²⁰

Es tractava de concentrar els seus esforços en la captació del vot provinent de l'angoixa urbana mitjançant la continuació de la tríada immigració-atur-inseguretat, la crítica a la tecnocràcia dels partits tradicionals, el rebuig al procés d'integració europea, la reivindicació dels valors tradicionals i la defensa dels «abandonats» des d'una perspectiva nacionalpopulista. Alhora, l'aliança amb la classe mitjana acomodada i petits propietaris va passar a convergir també amb la classe treballadora. Com a prova, gairebé un 20% dels obrers francesos votaria per Je-

an-Marie Le Pen a les presidencials de 1988.²¹

A inicis dels anys 1990, però, el FN seguia estant marcat per l'etiqueta de l'extrema dreta. Per contrarestar aquest llast, s'articulà el propòsit d'una «desdiabolització» del partit en les *300 mesures pour la renaissance de la France* [300 mesures pel renaixement de França] i el FN argumentà que l'eix esquerres-dretes mancava de sentit en *La troisième voie. Pour un Nouvel ordre économique* [La tercera via: per un nou ordre econòmic]. D'aquesta forma, Mégret materialitzaria un gir estratègic —en cap cas ideològic— per adaptar el FN a una nova dècada.

Les presidencials de 1995 van atorgar a Le Pen un salt endavant quant a resultats, arribant al 15% dels vots, però el més destacat d'aquests comicis fou la mutació de l'electorat vers una confluència més rellevant amb els treballadors. Aquest fenomen fou descrit per la politòloga francesa i experta en moviments d'extrema dreta

19 Jean-Marie Le Pen encarnava l'esperit dels veritaders nacionals; aquells que havien combatut a Algèria entre 1954 i 1962 i que s'havien agrupat posteriorment. El mateix dirigent hi va participar de forma destacada com a paracaigudista i fou acusat de tortura a membres del Front d'Alliberament Nacional (FLN). La qüestió d'Algèria fou una constant en el posterior discurs del FN, especialment vinculat amb la immigració.

20 GALLEGÓ, *De la "divina sorpresa" a la diabòlica normalidad: treinta años del Frente Nacional en Francia*; IGOUNET, *Le Front National de 1972 à nos jours: le parti, les hommes, les idées*.

21 GALLEGÓ, *El Frente Nacional francés: de la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)*.

Jean-Marie Le Pen va adoptar un posicionament molt més dur i va radicalitzar el seu llenguatge per mostrar-se com l'únic defensor de la identitat francesa davant la immigració

Nonna Mayer com *ouvriéro-lepénisme* [lepenisme obrer], ja que els vots no provenien d'antics votants d'esquerres, sinó que es tractava d'antics abstencionistes o de treballadors que sempre havien votat a la dreta. Va sorgir així un electorat que, tot i no autodefinir-se d'extrema dreta, acabava votant el FN.

Certament, el FN havia capitalitzat l'electorat identificat amb el discurs de superació de la vella fórmula esquerra-dreta i que es trobava vinculat al descontentament social.²² Així, el vot a Jean-Marie Le Pen manifestava clarament el malestar de sectors de la població molt concrets —35% d'obrers i 25% d'aturats— en zones geogràfiques noves; les regions franceses més afectades per la desindustrialització. Alhora, el canvi de perfil del seu electorat va causar una modificació en l'estratègia del partit que dificultaria el seu enteniment amb la dreta liberal i que reforçaria l'ala més dura de la formació.²³ Així, el FN cercà l'establiment d'una nova lluita social en un entorn favo-

rabre: el de les empreses. Aquest nou eix programàtic impulsat per Mégret s'incorporà al ventall ideològic del partit malgrat l'oposició dels lepenistes i l'objectiu fou desenvolupar un programa social amb l'accés a la propietat com a punt central sota l'eslògan: *Le social, c'est le FN* [Allò social és el FN]. Aquestes mesures «socials» eren guiades pels principis de preferència nacional a la contractació i de taxació a empreses amb treballadors estrangers sota la consigna: «*les Français d'abord*» [els francesos primer].²⁴ En efecte, si vint anys abans un FN ultra-liberal es pronunciava favorable de les privatitzacions, la disminució del funcionariat i la supressió del salari mínim, a partir de 1995, amb una sociologia electoral radicalment diferent, el FN s'interessà per les classes treballadores amb un discurs social articulat segons els principis nacionalpopulistes del partit.²⁵

Seguint aquesta nova direcció, Bruno Mégret esdevindrà el garant de l'èxit electoral i la «desdiabolització» del

FN després del triomf a les eleccions municipals parcials a Vitrolles el 1997. Tanmateix, aquest succés aguditzà les tensions entre lepenistes i mégretistes, que arribarien al moment àlgid quan Jean-Marie Le Pen imposà la seva filla, Marine, al Comitè Central del partit en el Xè Congrés. Al seu torn, el president del partit decidí no presentar-se a les eleccions legislatives d'aquell any i en plena campanya va tenir lloc l'enfrontament directe entre ambdós, ja que Le Pen afirmà en repetides ocasions preferir una unió d'esquerres que una de dretes que els inclogués, tot establint la seva preferència pel socialista Lionel Jospin per deslegitimar la dreta tradicional; Mégret reaccionà desvinculant-se d'aquest posicionament i mostrant-se partidari d'una estratègia oberta a aliances.²⁶

Durant aquesta etapa, Le Pen va adoptar un posicionament molt més dur i va radicalitzar el seu llenguatge per mostrar-se com l'únic defensor de la identitat francesa davant la immigració. Aquest fet no fou casual, ja que els dirigents d'altres partits estaven

22 GALLEG0, *De la "divina sorpresa" a la diabolíca normalidad: treinta años del Frente Nacional en Francia*.

23 GALLEG0, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*.

24 IGOUNET, *Le Front National de 1972 à nos jours: le parti, les hommes, les idées*.

25 Ibidem.

26 IGOUNET, *Le Front National de 1972 à nos jours: le parti, les hommes, les idées*.

Jean-Marie Le Pen obtindria el millor resultat de la seva trajectòria a les eleccions presidencials de 2002 amb gairebé 5 milions de vots —17%— i l'accés a la segona volta per primera vegada en la seva història

començant a tractar aquesta qüestió, i la contaminació de la vida política ja havia donat els seus primers resultats. Calia ser prudent i no permetre la pèrdua del monopoli sobre aquestes temàtiques i Le Pen aprofitava la deslegitimació del sistema per situar-se'n al marge, tot esperant que el nacionalpopulisme pogués abandonar el seu aïllament coincidint amb l'erosió i fallida del propi sistema.²⁷ En definitiva, el conflicte entre Le Pen i Mégret es desencadenà per una disputa estratègica, no pas per un debat ideològic i, en paraules de l'historiador i expert en extrema dreta Ferran Gallego, l'error més greu de Mégret no va ser la seva proposta, sinó l'acceptació d'identificar-la amb una successió en la direcció del partit.²⁸ Finalment, en el desè Congrés del FN a Estrasburg va tenir lloc la divisió del Consell Nacional del partit en dos grups irreconciliables, un fet que portaria a la fulminant expulsió dels contraris a Le Pen el desembre de 1998.²⁹

27 Ibídem.

28 GALLEGO, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*.

29 GALLEGO, *El Frente Nacional francés: de la*

L'escissió fou seguida de tres comicis electorals consecutius —europees de 1999 i presidencials i legislatives de 2002— que confirmaren el triomf del sector frontista que havia optat pel manteniment del rigor doctrinal i el rebuig de qualsevol política d'aliances.³⁰ En aquesta línia, Jean-Marie Le Pen obtindria el millor resultat de la seva trajectòria a les eleccions presidencials de 2002 amb gairebé 5 milions de vots —17%— i l'accés a la segona volta per primera vegada en la seva història.³¹ Nogensmenys, aquest èxit també demostrà les limitacions del partit i de la seva estratègia, ja que l'accés a segona volta havia estat fruit de la profunda divisió de les forces d'esquerra i, al mateix temps, proporcionaria al gaullisme la possibilitat de mobilitzar l'electorat de la resta de partits contra Le Pen.³² En conseqüència, el FN obtindria una gran victòria front Mégret, però una clara derrota contra

reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014).

30 Ibídem.

31 GALLEGO, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*.

32 El percentatge de vot del FN només millorà lleugerament respecte 1995 i 1988 (+1,86% i +0,61%, respectivament)

el conservador Jacques Chirac, qui fou el sintetitzador del camp republicà i guanyaria de manera inequívoca el segon torn obtenint més de 25 milions de vots —82,21%.

Els anys posteriors van evidenciar els costos de l'aïllament i els resultats electorals es van mantenir estables —12,5% a les legislatives del 2002, 14,7% i 9,8% a les regionals i europees de 2004 respectivament.³³ No obstant, l'oposició frontista fou essencial pel triomf del «no» en el referèndum sobre la Constitució europea al 2005. Així, el partit va sobreviure a l'escissió, però quedaven obertes les incògnites sobre la seva regeneració política i les perspectives de futur.

La successió, de M. Le Pen a Mme. Le Pen

En aquest sentit, durant el dotzè Congrés celebrat a Niça el 2003, es va resoldre la problemàtica successòria que envoltava la figura de Jean-Marie Le Pen —de gairebé 80 anys— en

33 GALLEGO, *El Frente Nacional francés: de la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014).*

favor de la seva filla i de Louis Aliot, qui va esdevenir secretari general. A les eleccions presidencials de 2007, el vot a Jean-Marie Le Pen disminuï un 6,4% respecte les anteriors i, a les legislatives del mateix any, el FN va obtenir el seu pitjor resultat des de 1986, amb poc més del 4%. En la mateixa línia, un resultat del 6,3% dels vots obtingut a les eleccions europees de 2009 evidenciava una clara línia descendent en uns comicis que sempre els havien estat favorables.³⁴

El FN afrontava aleshores una situació convulsa caracteritzada per conflictes interns, desconcert per la basculació del discurs polític general amb l'arribada de Nicolas Sarkozy, que va assumir en part la duresa i alguns temes històrics del FN des del partit conservador gaullista *Union pour un mouvement populaire* [Unió per un Moviment Popular] (UMP), i greus problemes econòmics.³⁵ Certament, la formació necessitava un canvi de

lideratge, d'expressió del seu discurs i de consolidació al territori. Per aquestes raons, l'ascens de Marine Le Pen no fou només una successió, sinó una modificació cultural ja anticipada per Mégret anys abans en la mateixa direcció: relleu generacional, canvis en el llenguatge i renovació de càrrecs. No obstant, a diferència del projecte fracassat anteriorment, Marine Le Pen preservava la duresa del discurs i actuava en un context clarament favorable, caracteritzat per les crisis de legitimació vinculades a la recessió econòmica de 2008.

La culminació de la transició en el lideratge del partit es va produir al Congrés de Tours el 2011, quan Marine Le Pen fou designada presidenta del partit. Promocionada pel seu pare, qui veia en ella la síntesi perfecta dels principis intransigents amb el sistema i la flexibilitat d'altres atributs —molt més jove i dona—, Le Pen resultava essencial per assolir l'objectiu principal de la formació: la «desdiabolització».³⁶ Així, sobre una línia de continuïtat ideològica

inqüestionable, s'evidenciava l'allunyament respecte d'episodis anteriors de l'extrema dreta francesa que ja no formaven part de l'experiència personal de la nova militància. En aquest context, la congruència entre el discurs renovat i el camp d'acció on poder actuar fou decisiva per generar una sensació d'originalitat en les denúncies sobre temes com la globalització, la desindustrialització i la pèrdua de seguretat ciutadana. Així, la nova presidenta va establir un lideratge implacable i aïllà els dirigents considerats «massa radicals» en favor d'una línia «menys dretana» respecte dels afers culturals, amb Louis Aliot i Florian Philippot al capdavant.³⁷

Al mateix temps, els canvis en el discurs econòmic del FN van coincidir amb un context econòmic molt desfavorable en què el partit incrementaria el seu antieuropeisme. D'aquesta manera, situaren l'antagonisme entre globalització i nacionalisme en el centre del discurs per tal d'explicar les calamitats del poble franc s i per actuar

³⁴ Ibidem.

³⁵ A finals del 2008, el partit patia dificultats financeres greus, amb un deute de vuit milions d'euros i una greu pèrdua d'impuls electoral en el context d'una successió difícil en el lideratge. PERRAULT, «Scission d'un parti: le précédent du FN».

³⁶ Vegeu: EDITORIAL, «Le Front National, parti d'extr me droite»; DUPONT, «Histoire d'une notion: la 'd diabolisation', ritournelle de l'extr me droite».

³⁷ BRISTIELLE; GUERRA; ROBERT, «2022:  valuation du risque Le Pen».

En la primera volta de les eleccions regionals del 2015, el 32,5% de les parelles homosexuals casades van votar pel FN

en pro de la legitimitat estatal i la sobirania republicana. Aquest discurs només era una branca més del seu discurs contra la immigració i, específicament, contra la islamització de França en què el laïcisme i republicanisme del Front s'ha d'entendre a partir de la preferència nacional i la crítica a la globalització. En aquest sentit, autors com Nicolas Lebourg han considerat que la visió del món de Marine Le Pen correspon a una transformació profunda del nacionalpopulisme que combina ideològicament valors socials d'esquerrers i valors polítics de dretes.

Arran d'aquesta evolució del discurs, a les presidencials de 2012 Marine Le Pen va obtenir el millor resultat del FN en una primera volta, amb el 17,9% dels vots, d'unes eleccions que va guanyar el socialista François Hollande. La formació frontista va esdevenir aleshores l'opositor universal de l'esquerra i de la dreta tradicional, erigint-se com un partit sense qui seria impossible governar i amb qui resultaria impossible formar govern.³⁸

38 FRESSOZ, «Les quatre failles de la présidence Hollande».

Aquesta situació va permetre que Le Pen articulés una proposta d'alternativa nacionalpopular basada en un nou «rassemblement» republicà amb l'objectiu de reestructurar un camp propi potent, modern i congruent amb el seu electorat. No obstant, aquest canvi exigia la seva inserció en la «normalitat» institucional francesa i implicava l'acceptació de nous factors culturals anteriorment rebutjats. Per aquesta raó, d'ençà el 2012, els votants del FN ja no són majoritàriament propers a certes inèrcies nostàlgiques anteriors —la col·laboració durant el règim de Vichy, Algèria, l'anticomunisme...— sinó que seran sensibles a noves percepcions i fractures que forçaran el partit a realitzar diverses modificacions en temes socials.

En aquest sentit, es va trencar amb la línia ideològica històrica del partit respecte del discurs sobre la interrupció voluntària de l'embaràs i, d'altra banda, tot i no mostrar-se favorables al matrimoni homosexual, apostaren per oferir una unió civil sense efectes retroactius.³⁹ En la primera volta de les eleccions

39 BERTAUX, «Marine Le Pen et Emmanuel Macron: le match des programmes pour les femmes».

regionals del 2015, el 32,5% de les parelles homosexuals casades van votar pel FN, cinc punts més respecte la mitjana de la resta d'electors —27,7%.⁴⁰ D'aquesta forma, el partit va construir un engranatge ideològic que dotava de significat concret a una sèrie de fractures recurrents —la decadència intel·lectual, moral i física de França, la inseguretat i l'animadversió cap a les elits, la immigració i la laxitud moral—, que presentaven l'alternativa nacionalpopular com a l'únic camí per salvar la «comunitat». Certament, es tornà a evidenciar aleshores, en la cerca de les oportunitats d'un profund canvi de cicle, que la història del FN és la crònica de successives adaptacions de l'extrema dreta francesa als canvis socials d'ençà 1968. Aleshores, com succeí anteriorment, el nou paradigma va exigir una normalització basada en una millor definició de les relacions i possibilitats de l'agrupament populista, en cap cas d'un canvi de naturalesa ultradretana.⁴¹

40 FAYE, «Le FN capte l'attention d'une partie de l'électorat gay».

41 GALLEGÓ, *El Frente Nacional francés: de la*

El 2014 el partit experimentà un significatiu auge electoral fonamentalment per dues raons: la nova estratègia —nacionalitzar la seva base i presentar un major nombre de candidats— i el canvi sociològic dels seus votants, cada cop més presents en zones obreres, rurals i àrees suburbanes. Aleshores, el FN entrà per primer cop al Senat amb dos representants i fou la primera força a França en les eleccions europees del mateix any, obtenint 24 dels 74 diputats francesos al Parlament europeu, amb un 24,86% dels vots.⁴² Finalment, en la primera volta de les eleccions departamentals de 2015, el FN va quedar segon a nivell nacional, just darrere del bloc de dretes i aquests resultats demostraven la seva implantació al país, ja que aquest tipus d'eleccions mai no els havien estat favorables, i es va produir un rellevant optimisme a les files militants envers els següents comicis.

reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014).

42 EUROPEAN PARLIAMENT, «Results by country 2014».

La consolidació

A les eleccions presidencials de 2017, Marine Le Pen va obtenir més de 10 milions de vots —33,90%— en la segona volta front a Emmanuel Macron. En aquests comicis es distingeixen diverses novetats; no només no arribaren al segon torn cap dels candidats dels partits tradicionals, tota una anomalia en el sistema polític francès, sinó que ambdós presidenciables es presentaven com a figures contràries a l'establishment polític anterior. Al seu torn, aquesta situació propicià una tercera novetat: votar al FN ja no era objecte de culpa i cada vegada resultava més potent en termes quantitius i qualitatius. En aquest sentit, votar al FN ja no era només anar a la contra de la comunitat política i els seus consensos bàsics, sinó que era una aposta electoral per a la protecció del que ells entenien per *République*, els seus valors i la seva cultura.

Per aquesta raó, Marine Le Pen farà èmfasi en «la França dels oblidats» i la cerca d'una normalitat que se sent perduda. A més, la capacitat d'interpel·lació d'aquesta categoria és immensa i el vot al FN esdevindrà

encara més transversal que anteriorment.⁴³ Així, entre els votants del FN es pot trobar actualment des d'agricultors, obrers, aturats i pensionistes fins a quadres dirigents superiors o professionals independents. Alhora, el partit es manté com l'opció dominant entre policies i militars i continua guanyant força entre funcionaris, professors, metges i infermers, la qual cosa l'aproxima a un discurs molt més estatista.⁴⁴

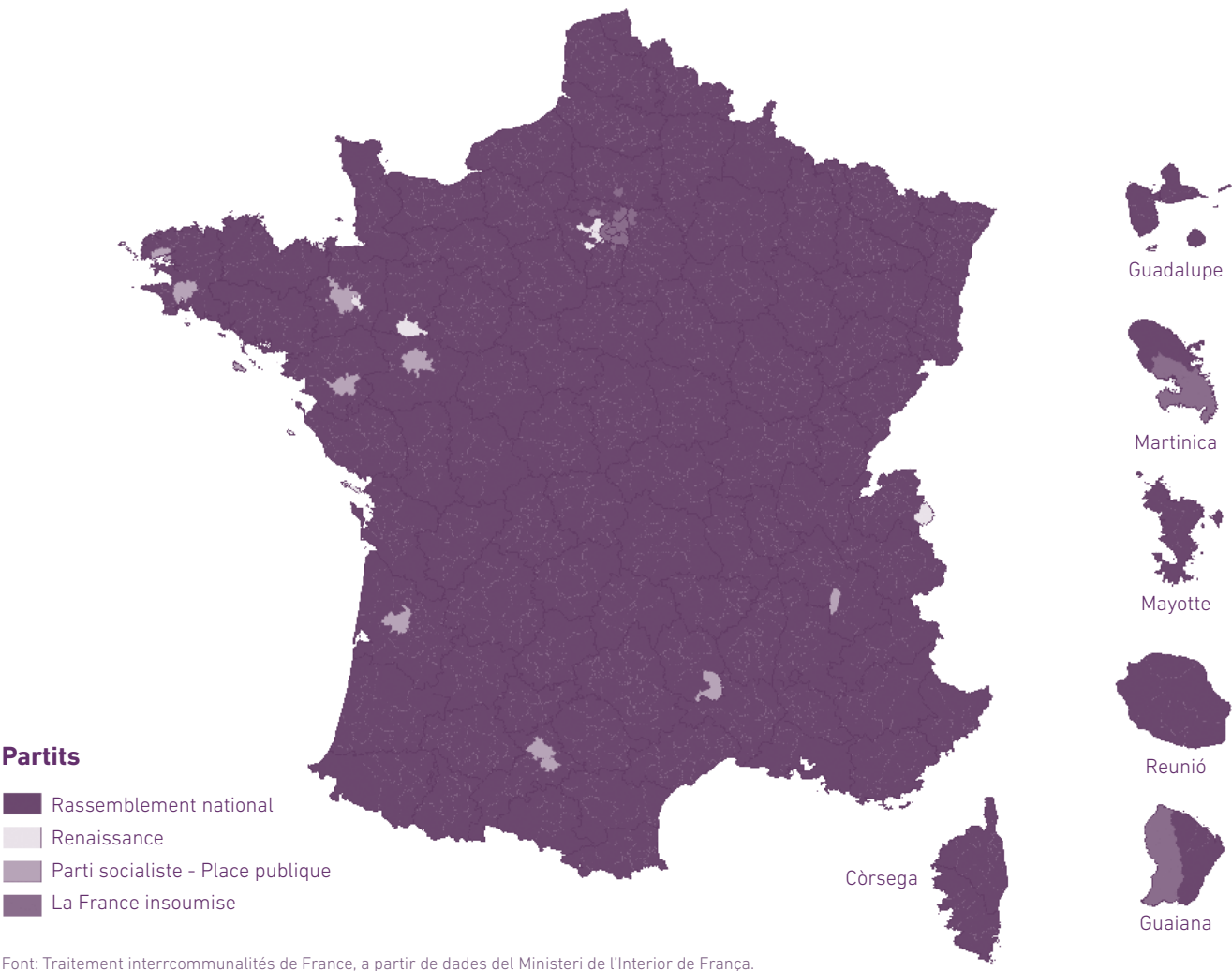
En aquest sentit, el que Nonna Mayer anomena «precariat» ja no resulta hostil a un partit que durant molt anys va patir una pronunciada escletxa de gènere entre el seu electorat, d'igual forma que el col·lectiu homosexual tampoc és actualment advers a una extrema dreta que ha situat aquesta part del seu discurs en el marc d'una lluita per la llibertat contra el «totalitarisme islamista». Pel que fa al jovent, l'electorat del FN va passar d'un 30% de votants de 18-34 anys a les presidencials de 2002

43 Aproximadament un 15% dels votants de la França Insubmisa haurien votat al FN a la segona volta. FERNÁNDEZ-VÁZQUEZ, *Qué hacer con la extrema derecha en Europa*.

44 *Ibidem*.

El col·lectiu homosexual tampoc és actualment advers a una extrema dreta que ha situat aquesta part del seu discurs en el marc d'una lluita per la llibertat contra el «totalitarisme islamista»

Gràfic 1
Resultats del primer partit a les eleccions europees 2024 a França

El novembre de 2022 Jordan Bardella va ser escollit president del partit i va esdevenir-ne la figura més destacada, juntament amb Marine Le Pen

a un 43% en els comicis de 2012⁴⁵ i Marine Le Pen és actualment la més votada entre l'electorat de 25-34 anys, alhora que obté uns resultats equilibrats entre el primers votants —18-24 anys— i altres franges d'edat.⁴⁶

Al 2018 se celebrà el setzè Congrés del partit a Lilla i el FN va haver de fer front a debats interns sobre l'estratègia a seguir. La formació va aprovar uns nous estatuts, eliminà la funció de president honorífic de Jean-Marie Le Pen i es refundà com a Rassemblement National [Reagrupament Nacional] (RN). Aquestes modificacions s'han d'entendre com avenços superficials en el camí cap a la completa «desdiabolització». En els primers comicis sota aquestes sigles —les eleccions europees de 2019— el partit tornà a vèncer a França obtenint un 23,34% dels vots i amb Jordan Bardella, nascut el 1995, com a cap de llista.

Finalment, a les eleccions presidencials de 2022, Le Pen tornà a assolir la segona volta i fou derrotada altra vegada per Macron. Amb tot, va aconseguir augmentar el seu resultat d'un 8% respecte de les presidencials anteriors —arribant al 41,45% i més de 13 milions de vots—, la qual cosa evidencià —encara més— la normalització del vot a l'extrema dreta a França i la seva consolidació com a primer partit de l'oposició. Aquest fet s'evidenciaria a les legislatives d'aquell mateix any, quan obtindrien 89 diputats a l'Assemblea Nacional.

El novembre de 2022 Jordan Bardella va ser escollit president del partit i va esdevenir-ne la figura més destacada, juntament amb Marine Le Pen. De fet, durant el 2024, Bardella ha gaudit d'una rellevància cabdal. Com a vicepresident del grup parlamentari Identitat i Democràcia (ID) durant la novena legislatura al Parlament europeu, va adquirir una popularitat mediàtica molt rellevant que s'ha vist potenciada per les eleccions europees del 9 de juny. En aquests comicis, el RN ha resultat vencedor a França, obtenint el 31,37% dels vots i imposant-se en tots els departaments del país.

Així, el partit ha obtingut 30 dels 81 escons assignats a França i s'ha situat a molta distància dels macronistes i socialistes, que només han aconseguit enviar 13 diputats al Parlament europeu cadascun.⁴⁷ Tanmateix, la influència de Bardella i del RN en política europea i aliances internacionals no es limita tan sols als comicis. La força obtinguda durant les eleccions l'han sabuda utilitzar per al seu propi benefici de dues formes molt concretes. En primer lloc, han fundat un nou grup parlamentari ultra al Parlament europeu: Patriotes per Europa (PE), que compta amb membres destacats com el Fidesz hongarès, el Partit de la Llibertat [Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ] austríac, la Lega italiana de Salvini, el Partit de la Llibertat [Partij voor de Vrijheid, PVV] dels Països Baixos, la Chega portuguesa i Vox. Amb tot, Patriotes per Europa compta amb 84 eurodiputats, 30 dels quals pertanyen a RN, representant així el tercer grup més nombrós del Parlament europeu. A més, Bardella n'és el president, així que la influència i rellevància del

45 GALLEGO, *El Frente Nacional francés: de la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)*.

46 JOHANNÈS, «Comment le Rassemblement national est devenu le premier parti de la génération des 25-34 ans».

47 De fet, amb 30 eurodiputats, la del RN és la delegació nacional més nombrosa al Parlament europeu. MESSAD, «Européennes: le RN envoie la plus importante délégation du Parlement européen».

Tot i presentar una recepta distinta, els ingredients segueixen sent molt semblants als del feixisme clàssic

RN en la política europea és del tot indiscutible.

En segon lloc, la mateixa nit dels comicis europeus, Bardella va sortir al faristol per celebrar la seva gran victòria, personal i partidista. Tot seguit, posant en evidència la derrota de la majoria presidencial a França, el dirigent ultra va aprofitar per posar de nou sobre la taula, amb més força que mai, un tema que ja feia temps que existia en el debat polític francès: la possible dissolució de l'Assemblea Nacional i la convocatòria d'eleccions legislatives anticipades. Certament, les diverses forces de suport del govern macronista eren cada vegada més qüestionades, sobretot després de les tensions al voltant de la reforma de les pensions i els debats sobre la qüestió migratòria. Aquesta vegada, però, s'havia arribat al límit i el president de la República, Emmanuel Macron, optà per la convocatòria electoral.

Així doncs, només 20 dies més tard, el 29 de juny, va tenir lloc el primer torn de les eleccions legislatives anticipades. Durant la campanya, es va anunciar una unió d'esquerres en el Nou Front Popular (NFP) i, com

a contraresposta, Marine Le Pen va proposar de fer el mateix amb els Republicans (LR) i el partit Reconquesta de Zemmour, la qual cosa va provocar tensions i divisions a ambdues organitzacions.⁴⁸ D'altra banda, com hem vist, cal tenir present que aquest tipus de comicis mai no havien sigut favorables al RN a causa del sistema francès de doble torn. Amb tot, el RN aconseguí el millor resultat mai obtingut per una força d'extrema dreta en unes eleccions legislatives, el 33,22%, gairebé el doble que a les anteriors de 2022 i avançant tant al NFP com a les forces de govern. Aquests resultats li van assegurar la victòria directa en 38 circumscripcions i la qualificació al segon torn en 451 altres circumscripcions.

Durant el segon torn, davant d'uns sondejos que anunciaven una possible majoria absoluta del RN, es va materialitzar l'anomenat «front republicà», que consistia en l'abandonament de la candidatura d'un candidat —republicà moderat, macronista o del NFP— en aquelles circum-

scripcions on un altre partit tingués més possibilitats de vèncer en un enfrontament contra el RN.⁴⁹ Aquesta fórmula de concentració del vot davant l'extrema dreta va fer efecte i el RN, tot i ser el partit més votat en el primer i en el segon torn,⁵⁰ va quedar en tercera posició, darrere de macronistes —150 escons— i el NFP —178 escons.

Sigui com sigui, l'assemblea resultant d'aquestes eleccions legislatives va fer evident la polarització i divisió francesa, ja que els tres principals blocs van quedar molt allunyats de la majoria absoluta. A més, en aquest context van tenir lloc els Jocs Olímpics de París, per la qual cosa es va endarrerir molt la designació d'un Primer Ministre. Finalment, tot i que en principi es podria haver optat per un representant del NFP, Macron va escollir al conservador Michel Barnier, un polític del grat del RN, la qual cosa evidencià l'enorme influència del

49 DE SANTIS, «Législatives 2024: comment l'union et le barrage républicain ont placé la gauche en tête».

50 El RN va obtenir 142 escons, millorant el seu darrer resultat, amb més de 10 milions de vots i 53 escons més que el 2022.

La inseguretat sobre la que creix el nacionalpopulisme respon a una malaltia pròpia de la democràcia, una patologia relacionada amb l'incompliment de les expectatives

partit en el sistema politicoinstitucional francès.

En conclusió

Com hem anat descrivint, tot i les limitacions d'analitzar la densa trajectòria i les constants transformacions —a tots nivells— del RN, les valoracions d'un treball d'aquestes característiques no pot ser tranquil·litzador, tot i que no s'hagi de caure en les trampes del moralisme. De l'estudi se'n poden desprendre advertències polítiques vinculades a la condició mateixa de la democràcia occidental i, per tant, convé determinar correctament en quins trets de la nostra cultura s'ha inserit el nacionalpopulisme.

Les successives crisis han codificat les oportunitats que l'extrema dreta ha estat esperant des de 1945. Aquesta extrema dreta ja no segueix les mateixes lògiques que l'havien caracteritzat anteriorment, sinó que requereix quelcom distint: un nacionalpopulisme que permeti establir una àrea d'afirmació de tots els valors que impliquen una ideologia moderna i la confirmació que la democràcia ha estat, és i serà un error.

Tanmateix, tot i presentar una recepta distinta, els ingredients segueixen sent molt semblants als del feixisme clàssic, com per exemple la construcció d'una alteritat a qui fer culpable dels mals i la necessitat de generar por davant d'una societat que canvia a una velocitat incontrolable.

En aquest context, l'extrema dreta cerca l'adhesió d'individus «abandonats» pels processos contemporanis i és aleshores que apareix una paraula clau: la inseguretat. Aquesta inseguretat no s'ha d'entendre com el temor a fets concrets, sinó que fa referència a uns elements molt més amplis vinculats a la fragilitat de la pròpia vida, a les dificultats per garantir les condicions materials de vida, a la pèrdua de referents col·lectius i a la interpel·lació d'una realitat desapareguda. Així, la inseguretat sobre la que creix el nacionalpopulisme respon a una malaltia pròpia de la democràcia, una patologia relacionada amb l'incompliment de les expectatives.⁵¹

Certament, un dels majors perills del nacionalpopulisme és la contamina-

ció que les seves idees provoquen en la dreta clàssica i en una part de l'esquerra socioliberal; i el cas francès és el més inquietant. El FN ha sabut adaptar-se a un món en transformació per presentar-se com un contestatari congruent i portador d'una nova oferta política sense haver renunciat mai al seu propi passat. Així, la gravetat de l'amenaça que suposa avui dia el RN no és menor que la gran dificultat que tenen els seus opositors per definir la seva pròpia naturalesa;⁵² però la tesi que exposa el sociòleg Michel Wieviorka en la seva anàlisi *La France raciste* [la França racista] resulta força reveladora a l'hora de sintetitzar aquest conjunt de successos: «*En la societat industrial estàvem a dalt o a baix, però tothom tenia un lloc; amb la dualització de la societat, som més aviat dins o fora*».⁵³ Efectivament, aquest buit social ha estat ocupat per una sèrie de moviments identitaris que, en un context de crisi econòmica i transformació, han estès la idea que el seu país, regió o barri ha estat envaït.

52 LÖWY i SITEL, *El Frente Nacional desde una perspectiva europea*.

53 WINOCK (dir.). *Histoire de l'extrême droite en France*.

51 GALLEGÓ, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*.

Només aleshores s'obre el camí perquè un nacionalisme francès populista i xenòfob pugui florir, ja que mentre les antigues fites sociopolítiques entren en crisi, sorgeix un espai lliure per a noves identifications on la qüestió social dona pas a la qüestió nacional. En resum, si bé no és possible l'anàlisi de l'extrema dreta actual amb les concepcions pròpies del feixisme clàssic, l'existència actual del nacional-populisme francès —i global— correspon a la degradació de la cultura política que es construí durant la postguerra i que es fonamentà, precisament, en l'exaltació de la democràcia i la derrota del feixisme.⁵⁴

I el futur no és gens prometedor. La degradació de la cultura política i l'ascens de les forces populistes presentades com a antiestablishment van junts. Com més avanci la primera, més possibilitats tindran les segones per presentar-se com a congruents amb l'època i per anar contra un sistema que ja no resulta capaç de satisfer les necessitats

mínimes del gruix de la població. Per aquesta raó, avui dia és impossible comprendre la realitat política, institucional, social i cultural francesa sense tenir present una anàlisi rigorosa del RN. Actualment, el partit ha assolit plenament la seva «desdiabolització» i ha estat completament acceptat per la *gran família republicana*.⁵⁵ Així, cada cop pren més força la idea que Macron ha estat l'últim president del que s'entenia com a *République* i només queda restar a l'espera dels inquietants sondejos per a les properes eleccions presidencials, en què el RN compta amb opcions reals d'assolir, finalment, la presidència de la *République française* el 2027. ■

■ Bibliografia

ALGAZY, Joseph. *L'extrême droite en France 1965-1984*. París: L'Harmattan, 2000.

BERTAUX, Mylène. «Marine Le Pen et Emmanuel Macron: le match des programmes pour les femmes» [en línia]. A *Madame Le Figaro*, de 27 d'abril de 2017. Disponible a: <www.madame.lefigaro.fr>.

BOUCHEZ, Yann. «Dédiabolisation» dans «Le Monde», une stratégie gagnante pour le Rassemblement national» [en línia]. A *Le Monde*, de 26 de novembre de 2023. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

BRISTIELLE, Antoine; GUERRA, Tristan; ROBERT, Max-Valentin. «2022: évaluation du risque Le Pen» [en línia]. A *Fondation Jean Jaurès*, de 21 d'abril de 2021. Disponible a: <www.jean-jaures.org>.

CAMUS, Jean-Yves. «El Front National: entre la normalització democràtica i la força antisistema». A *Revista Espill Universitat de València*, núm. 38, p.92-101, 2011.

CRÉPON, Sylvain; DÉZÉ, Alexandre; MAYER, Nonna. *Les faux-semblants. Sociologie du Front National*. París: Presses de Sciences Po, 2015.

DE SANTIS, Gaël. «Législatives 2024: comment l'union et le barrage républicain ont placé la gauche en tête» [en línia]. A *L'Humanité*, d'11 de juliol de 2024. Disponible a: <www.humanite.fr>.

DUPONT, Marion. «Histoire d'une notion: la « dédiabolisation », ritournelle de l'extrême droite» [en línia]. A *Le Monde*, de 8 juny de 2022. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

54 GALLEGÓ, De la "divina sorpresa" a la diabòlica normalidad: treinta años del Frente Nacional en Francia.

55 Com evidència la darrera Llei d'immigració aprovada a l'Assemblée Nationale. Vegeu: BOUCHEZ, «Dédiabolisation» dans 'Le Monde', une stratégie gagnante pour le Rassemblement national».

EDITORIAL LE MONDE. «Le Front National, parti d'extrême droite» [en línia]. A *Le Monde*, de 4 d'octubre de 2013. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

EUROPEAN PARLIAMENT. «Results by country 2014» [en línia]. A *European Parliament*, de 22 de setembre de 2014. Disponible a: <www.europarl.europa.eu>.

FAYE, Olivier. «Le FN capte l'attention d'une partie de l'électorat gay» [en línia]. A *Le Monde*, d'11 d'abril de 2016. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

FERNÁNDEZ-VÁZQUEZ, Guillermo. *Qué hacer con la extrema derecha en Europa, el caso del Frente Nacional*. Madrid: Lengua de trapo, 2019.

FRESSOZ, Françoise. «Les quatre failles de la présidence Hollande» [en línia]. A *Le Monde*, de 30 setembre de 2013. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

GALLEGO, Ferran. *Por qué Le Pen*. Barcelona: El Viejo Topo, 2002.

GALLEGO, Ferran. *Neofascistas: democracia y extrema derecha en Francia e Italia*. Barcelona: Plaza & Janés, 2004.

GALLEGO, Ferran. «De la "divina sorpresa" a la diabólica normalidad: treinta años del Frente Nacional en Francia». A *Historia social*, núm. 46, p.113-136, 2003.

GALLEGO, Ferran. «El Frente Nacional francés: de la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)».

A *Tiempo devorado: revista de historia actual*, núm. 1, p.5-38, 2017.

GUEZ, Ariel. «RN, LR, Reconquête... Une "union des droites" aux législatives? Les grandes manœuvres commencent» [en línia]. A *BFMTV*, d'11 de juny de 2024. Disponible a: <www.bfmtv.com>.

IGOUNET, Valérie. *Le Front National: de 1972 à nos jours. Le parti, les hommes, les idées*. París: Éditions Seuil, 2014.

JOHANNÈS, Franck. «Comment le Rassemblement national est devenu le premier parti de la génération des 25-34 ans» [en línia]. A *Le Monde*, de 5 d'abril de 2021. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

LEBOURG, Nicolas; BEAUREGARD, Joseph. *Dans l'ombre des Le Pen: une histoire des numéros 2 du FN*. París: Nouveau monde éditions, 2012.

LEBOURG, Nicolas; BEAUREGARD, Joseph; PREDA, Jonathan. *Aux racines du FN. L'histoire du mouvement Ordre Nouveau*. París: Fondation Jean Jaurès, 2014.

LECOEUR, Erwan. *Un néo-populisme à la française: trente ans de Front National*. París: Éditions La Découverte, 2003.

LÖWY, Michael; SITEL, Francis. «El Frente Nacional desde una perspectiva europea». A *Viento sur: por una izquierda alternativa*, núm. 149, p.21-37, 2016.

MESSAD, Paul. «Européennes: le RN envoie la plus importante délégation du Parlement

européen» [en línia]. A *Euractiv*, de 9 de juny de 2024. Disponible a: <www.euractiv.fr>.

MESTRE, Abel; FAYE, Olivier. «Marine Le Pen fait face à des critiques internes» [en línia]. A *Le Monde*, de 8 de maig de 2017. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

PERRAULT, Guillaume. «Scission d'un parti: le précédent du FN» [en línia]. A *Le Figaro*, de 23 de novembre de 2012. Disponible a: <www.lefigaro.fr>.

RODRÍGUEZ JIMÉNEZ, José Luís. «El Frente Nacional de Jean-Marie Le Pen». A *Revista de Estudios Políticos*, núm. 87, p.305-332, 1995.

ROLLAT, Alain. *Les hommes de l'extrême droite*. París: Calmann-Lévy, 1994.

SHIELDS, James. *The extreme right in France: From Pétain to Le Pen*. Londres: Routledge, 2007.

SIMÓN, Miguel Ángel (dir.). *La extrema derecha en Europa desde 1945 a nuestros días*. Madrid: Tecnos, 2007.

WINOCK, Michel (dir.). *Histoire de l'extrême droite en France*. París: Éditions du Seuil, 1994.